

■ Tzw. dekret Göringa z 27 lutego 1940 r.: likwidacja polskich organizacji w Niemczech

Autor: prof. dr hab. Stanisław Żerko

27 lutego 1940 r. wydane zostało rozporządzenie Rady Ministerialnej ds. Obrony Rzeszy o zakazie działalności organizacji polskiej mniejszości w Niemczech, nazywane niekiedy „dekretem Göringa”. Wokół tego dokumentu narosły nieporozumienia – niekiedy błędnie twierdzi się, że to rozporządzenie odbierało Polakom w Niemczech status mniejszości narodowej. Warto więc przyjrzeć się temu rozporządzeniu. Pełny tekst dokumentu w przekładzie na język polski zamieszczamy poniżej.

Kilka dni po ataku hitlerowskiej Rzeszy na Polskę władze niemieckie przystąpiły do czynności, mających uniemożliwić działalność organizacji polskiej mniejszości (Polacy stanowili w Niemczech społeczność liczącą ok. półtora miliona osób). Zarządzenie takie zostało wydane przez centralę Gestapo 4 września 1939 r. Mowa w nim była o zamknięciu i opieczętowaniu lokali, należących do polskich organizacji. Już to posunięcie oznaczało praktycznie zakaz prowadzenia działalności organizacyjnej przez obywateli Rzeszy narodowości polskiej.

Trzy dni później, 7 września w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych Rzeszy zwołano w kilkuosobowym gronie naradę poświęconą sytuacji polskich organizacji, z udziałem trzech przedstawicieli Związku Polaków w Niemczech, który – utworzony w 1922 r. – był naczelną organizacją obywateli Rzeszy narodowości polskiej. Podczas spotkania polskim działaczom zakomunikowano, że działalność Związku oraz instytucji, szkół i stowarzyszeń mniejszości polskiej ulega zawieszeniu. Dotyczyło to także banków i stowarzyszeń gospodarczych, polskiej prasy i drukarni. Uczniów szkół polskich nakazano przenieść do szkół niemieckich. Zaznaczono przy tym, że nauczyciele polskich szkół nie znajdą zatrudnienia w szkołach niemieckich. Związek Polaków w Niemczech zobowiązano ponadto do wręczenia wypowiedzeń swym pracownikom. Ustanowiony został specjalny komisarz, który miał wydawać bieżące zarządzenia. Jako podstawę prawną podano ustawę o zabezpieczeniu granic Rzeszy i środkach odwetowych z 9 marca 1937 r. W sprawie dalszego istnienia polskich organizacji i stowarzyszeń miały zapisać odrębne decyzje.

Wspomnianym komisarzem, wyposażonym w rozległe pełnomocnictwa, został wkrótce (11 września) tajny radca ministerialny August Schmid, uczestnik wspomnianego posiedzenia w MSW w dniu 7 września. Dysponował on aparatem, który zajął się spisywaniem majątku polskich organizacji. Prace przebiegały z trudnościami, ponieważ wielu polskich pracowników zostało zwolnionych, znalazło się w aresztach lub jeszcze przed 1 września wyjechało do Polski.

Tę prowizoryczną sytuację uregulowała 27 lutego następnego roku Ministerialna Rada ds. Obrony Rzeszy (*Ministerrat für die Reichsverteidigung*). Gremium to, na którego czele

jako przewodniczący stał generał-feldmarszałek i premier Prus Hermann Göring, zostało powołane przez Hitlera 30 sierpnia 1939 r.

Podpisane przez Göringa, ministra spraw wewnętrznych Rzeszy Wilhelma Fricka (w dokumencie określonego jako generalny pełnomocnik ds. administracji Rzeszy) oraz ministra szefa Kancelarii Rzeszy Hansa Lammersa rozporządzenie wprowadzało generalny zakaz działalności organizacji polskiej mniejszości w Niemczech. Istniejące organizacje zostały rozwiązane, a nowe nie mogły być tworzone. Osoby kontynuujące działalność polskich organizacji lub tworzące nowe podlegały karze. Na mocy rozporządzenia potwierdzono istnienie komisarza, którego głównym zadaniem miał być nadzór nad likwidacją polskich organizacji.

W rozporządzeniu nie było bezpośrednio mowy o sprawach własnościowych poza stwierdzeniem, że rozwiązane organizacje nie będą mogły dysponować swymi aktywami. Oznaczało to praktycznie konfiskatę majątku polskich organizacji, który został przejęty przez władze Rzeszy. Były to m.in. nieruchomości (w tym kilka kamienic) oraz lokaty, zdeponowane w polskich instytucjach bankowych (Bank Słowiański w Berlinie, banki ludowe, banki rolników). Zlikwidowano 4 drukarnie, 14 czasopism, 60 polskich szkół powszechnych, 2 gimnazja, 14 przedszkoli, 35 instytucji finansowo-kredytowych, a także wszystkie biblioteki i kluby polskie (w tym tzw. Domy Polskie). Odmawiano też wypłat należności w odniesieniu do partnerów polskich organizacji. Przykładowo, prezydent rejencji opolskiej uzasadniał takie stanowisko w piśmie z 1 czerwca 1940 r.: „Kto współpracował z organizacjami polskimi na polu gospodarczym i popierał w ten sposób polskość, nie zasługuje na żadne względy”. Z kolei na konferencji w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych Rzeszy 4 kwietnia 1940 r. zapadła decyzja o konfiskacie prywatnego majątku działaczy polskich, którzy przed wybuchem wojny zbiegli do Polski oraz tych, którzy zostali osadzeni w obozach koncentracyjnych.

Od pierwszej połowy września 1939 r. trwały masowe aresztowania działaczy i członków Związku Polaków w Niemczech. Główna fala aresztowań nastąpiła 11 i 12 września. Łączną liczbę aresztowanych można jedynie oszacować. Podaje się liczby od 1,2 tys. (Mirostław Cygański) do dwóch tysięcy (Wojciech Wrzesiński) osób, umieszczonych następnie w obozach koncentracyjnych. Około dwustu z nich straciło życie.

Oszacowanie strat materialnych polskich organizacji jest sprawą trudną, m.in. ze względu na luki w dokumentacji. Po wojnie polskie organizacje w Republice Federalnej Niemiec uzyskały część nieruchomości przedwojennego Związku Polaków w Niemczech (m.in. nieruchomości, jak Dom Polski w Bochum w 1956 r.), doszło także do innych rewindykacji. Zachodnioniemieckie sądy przytaczały argument, że strat polskich organizacji nie da się oszacować. Polskim organizacjom powojennym w Niemczech Zachodnich wypłacono jednak pewne sumy. W oświadczeniu rządu RFN z 30 sierpnia 2013 r. podano, że na zasadzie ugody powojenny Związek Polaków w Niemczech odzyskał łącznie 625,5 tys. marek (DM).

Rozporządzenie z 27 lutego 1940 r. nie obowiązuje z chwilą wejścia w życie konstytucji Republiki Federalnej Niemiec w 1949 r. Artykuł 123 Ustawy Zasadniczej (tj. konstytucji RFN) automatycznie bowiem uznawał za nieobowiązujące wszystkie akty prawne, które stały w sprzeczności z zapisami konstytucji – a w tym przypadku zachodziła sprzeczność z konstytucyjnym prawem do tworzenia stowarzyszeń oraz z zasadą równości. Pojawiające

się w Polsce od dłuższego czasu żądanie unieważnienia rozporządzenia z 1940 r., które jest w RFN od 1949 r. nieważne, jest bezzasadne. Trzeba też zaznaczyć, że nie jest prawdą, jakoby rozporządzenie z 1940 r. miało jakkolwiek wpływ na obecny status prawny Polaków, obywateli RFN. To, że niemiecka Polonia nie ma statusu mniejszości narodowej, wynika z zupełnie innych względów. W rozporządzeniu z lutego 1940 r. w ogóle nie było na ten temat mowy. Kryteria, jakimi kieruje się Republika Federalna przy określaniu, która grupa może zostać uznana za mniejszość narodową w tym państwie, nie ma nic wspólnego z tym rozporządzeniem.

Aneks

Rozporządzenie
o organizacjach polskiej grupy narodowej w Rzeszy Niemieckiej
27 lutego 1940

Ministerialna Rada ds. Obrony Rzeszy wydaje rozporządzenie z mocą ustawy:

§ 1

1. Działalność organizacji polskiej grupy narodowej w Rzeszy Niemieckiej (zrzeszenia, fundacje, stowarzyszenia, spółdzielnie oraz inne przedsięwzięcia) są zakazane. Nowe organizacje polskiej grupy narodowej nie mogą być tworzone.

2. Dotychczasowe zarządy organizacji polskiej grupy narodowej przestają działać. Nie wolno im dysponować przedsiębiorstwami organizacji oraz aktywami, które w sposób prawny lub ekonomiczny są związane z danym przedsiębiorstwem.

3. O tym, czy dana organizacja może być uznana za organizację polskiej grupy narodowej, decyduje w razie wątpliwości minister spraw wewnętrznych.

§ 2

1. Minister spraw wewnętrznych zostaje upoważniony do wyznaczenia komisarza ds. organizacji polskiej grupy narodowej.

2. Komisarz wykonuje swoje obowiązki na podstawie wytycznych ministra spraw wewnętrznych i podlega jego nadzorowi. W pojedynczych przypadkach ma prawo przekazywania swych uprawnień.

§ 3

1. Komisarz zarządza organizacjami polskiej grupy narodowej w celu ich likwidacji i zostaje uprawniony do skutecznego działania na rzecz lub przeciwko tym organizacjom.

2. Komisarz zostaje uprawniony do rozwiązywania organizacji polskiej grupy narodowej.

3. Rozwiązywanie organizacji polskiej grupy narodowej będzie zadaniem komisarza. Minister spraw wewnętrznych może w porozumieniu z ministrem sprawiedliwości ustalać wytyczne dotyczące procedury.

4. Komisarz może na własny wniosek, w przypadku organizacji wpisanych do oficjalnego rejestru, wpisywać zmiany do rejestru.

§ 4

Komisarz nie jest zobowiązany do respektowania decyzji statutowych oraz decyzji walnego zgromadzenia członków (walnego zgromadzenia stowarzyszenia) organizacji, na podstawie których ustalony został zarząd, podmiot odpowiedzialny lub wartość majątku.

§ 5

Nie można wnosić o odszkodowanie w związku z działaniami przedsięwziętymi na podstawie niniejszego rozporządzenia.

§ 6

Osoby, które wbrew § 1 niniejszego rozporządzenia będą kontynuowały działalność lub będą zakładały nowe organizacje polskiej grupy narodowej, zostaną ukarane karą pieniężną i karą więzienia lub też jedną z tych kar.

§ 7

Minister spraw wewnętrznych wyda potrzebne do wykonania i uzupełnienia niniejszego rozporządzenia przepisy prawne i administracyjne.

§ 8

Wejście w życie niniejszego rozporządzenia w przypadku przyłączonych obszarów wschodnich, w tym byłego Wolnego Miasta Gdańska oraz Protektoratu Czech i Moraw, pozostaje otwarte w przypadku osobnych decyzji.